

Autobiografie jednoho pařížského domu

Ruth
Zylbermanová

Příběhy,
osudy a deportace
1942–1944

maraton

m

Autobiografie jednoho
pařížského domu

Autobiografie jednoho pařížského domu

Ruth
Zylbermanová

Příběhy,
osudy a deportace
1942–1944

přeložil Jan Petříček

Praha 2024
maraton

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

Ouvrage publié avec le concours du Centre national du livre.

Kniha vychází s podporou Národního knižního centra.

Knihu finančně podpořila Nadace Český literární fond.

Ruth Zylberman
209 RUE SAINT-MAUR, PARIS X^e
Autobiographie d'un immeuble

Copyright © Éditions du Seuil / Arte Éditions, 2020

Czech edition © Maraton, 2024
Translation © Jan Petříček, 2024

ISBN 978-80-88411-26-0

Olze a Manoukovi

*Přál bych si, aby existovala místa, která by byla
stálá, nepohnutá, nehmatatelná, nedotčená a téměř
nedotknutelná, neměnná, zakořeněná; místa, která by
byla referenčními body, východisky, prameny:
Moje rodná země, kolébka mé rodiny, dům, v němž jsem
se narodil, strom, který jsem viděl růst (a který můj otec
zasadil v den mého narození), půda mého dětství, plná
neporušených vzpomínek...*

*Taková místa neexistují, a protože neexistují, stává
se prostor otázkou, přestává být něčím samozřejmým,
přivtěleným, přisvojeným. Prostor je pochybování: musím
ho neustále vyznačovat, vymezovat; nikdy mi nepatří,
nikdy mi není dán, musím ho dobývat.*

Georges Perec, Espèces d'espaces

*„Pipe, chlapče milá zlatá, život se skládá ze samých
loučení svařených dohromady.“*

*Charles Dickens, Nadějně vyhlídky**

* Charles Dickens, *Nadějně vyhlídky*, přel. E. Tilschová a E. Tilsch, Odeon, Praha 1972, str. 257. – Pozn. překl.

Pařížské domy jsou národ sám pro sebe, živoucí, bující, a za tu dobu, co mezi nimi chodím, vždy se zakloněnou hlavou, jsem se naučila – jako kdybych luštila neznámý jazyk – číst znaky, jimiž se jedno průčelí liší od jiného, jako se vzájemně liší tváře. Pařížské domy jsou národ sám pro sebe a v tomto smíšeném davu jsem se naučila rozeznávat opovržlivou povýšenost kamenných budov vyrovnaných jako na přehlídce na bulváru Courcelles a avenue Henri-Martin, venkovskou důvěrnost domků v úzkých uličkách Montmartru, omítnutých štukovou omítkou, anebo falešnou skromnost fasád oděných žaluziemi, jež se opakují, jedna jako druhá, po celé délce ulice Saint-Lazare.

Často mě upoutá nějaký detail: světlá dřevěná veranda jednoho domu na bulváru Temple, orámovaná napodobeninami antických sloupů, mozaika zelených a modrých cihel na hraně zdi lemující ulici Couronnes, sádrová maska dobráckého vousatého satyra, dvojníka Georgese Pereca, zavěšená pod balkonem na ulici Faubourg-Poissonière. Tyto detaily, kvůli nimž jsem si tu či onu adresu oblíbila, jsou povědomými, ba téměř přátelskými mezníky v mém nahodilém potulování.

Z okna nadzemky, autobusu nebo v rytmu chůze zachytávám střípky z letmo zahlédnutých průčelí: Kdo je ta silueta v okenním rámu na bulváru Chapelle? O čem přemýšlí ta tmavovlasá dívka opírající se o zábradlí balkonu na ulici Claude-Bernard? O tomto tajemství, o těchto dálkách, které se otevírají v samém srdci města, neúnavně vypravovali Balzac, Baudelaire, Breton či Benjamin a já slyším i jejich hlasy, když se kolem sebe rozhlížím „celýma očima“ („Dívej se! Dívej se celýma očima!“ citoval Georges Perec výzvu Julesa Verna).

Pozdě večer, kdy tmavý povrch fasád narušuje už jen pár světelných skvrn, kdy už jen matně rozeznávám tvary říms a ostré profily střech, kdy se domy rýsují na pozadí nebe jako lodě vyslané do noci, se znovu stávám tou pařížskou holčičkou, již hlídají její kamenní strážci, a procházím se mezi nimi tak, jako se s důvěrou necháváme ovinout pažemi, které nás bezvýhradně chrání.

Tento kamenný národ, tyto domy, které jsou stejně neměnné jako *skály zrozené samou zemí*, drží stráž a s nimi bdí i neviditelný zástup všech, kdo se v nich vystřídali, kdo na ně hleděli přede mnou. Krácím nesena tímto protikladným pohybem, zmítajíc se mezi stálostí a nestálostí: trvalost kamenů, pomíjivé životy.

Od dob Komuny totiž Paříž nepoznala onu krajní zkušenost zkázy, na niž vzpomíná Polák Czesław Miłosz, když popisuje Varšavu po roce 1945: „Člověk [...] se zastaví před domem rozpolceným bombou. Soukromí lidských obydlí, jejich rodinné vůně, teplo včelího plástu, jejich nábytek uchovávací vzpomínky na lásku i nenávist. A teď je to všechno na povrchu, dům odhaluje svou strukturu, ne, není to skála přetrvávající věky: omítka, vápno, cihla, trámové a ve třetím patře, osamocená a snad jenom andělům přístupná, bílá vana, ze které déšť vymyje vzpomínky na ty, co se v ní kdysi koupali.“* Ne, v Paříži kameny většinou přetrvávají; fasády, podobny pravidelně omlazované pokožce, ochraňují ukrývající se životy, jejich křivolaký běh a někdy i jejich pády.

Všechny ty domy jsou mou vlastí. Jsou pro mě tím důvěrně známým krajem, který nazýváme svým „rodným údolím“: místem, kde máme své kořeny a kam nesporně patříme, prvotní krajinou, jejíž tvary se do nás obtiskly stejně hluboce jako mateřský jazyk. V této krajině, tvořené nikoli kopci nebo mořskými obzory, nýbrž uskupeními kamenů, našli útočiště mí prarodiče, když sem v polovině třicátých let přišli z Polska.

* Czesław Miłosz, *Ztročený duch*, přel. A. Stankovič a J. Belling, Torst, Praha 1992, str. 37. – Pozn. překl.

V této Paříži, někdejším eldorádu vyhnanců, se člověk začleňuje do přejaté historie nejprve tím, že si osvojí každé zákoutí a každou zkratku, a tato znalost míst se předává jako šibolet, zaklínadlo, příkaz: i ty sem budeš patřit.

Moje Paříž je ochranný krunýř. Velmi brzy jsem nicméně instinktivně vycítila, že za války, třicet let před mým narozením, byl tento krunýř pastí právě pro ty, kdo mi tyto ulice později odkázali. Tehdy museli z Paříže buď utéct, nebo se v ní schovat. Museli uprostřed léta se srdcem bušícím úzkostí sejít toutéž ulicí Martyrs, po níž dnes stoupám já, v hlavě vzpomínky na dětství spisovatele Paula Léautauda, které mi připadají jako mé vlastní. Po této úzkosti však nezůstala ani stopa. Alespoň ne na kamenech. Na rozdíl od Varšavy se totiž Paříž nezhroutila, její domy se nestaly podobnými netečným, rozlámaným tělům, vydaným napospas živlům. Všechna ta strašlivá muka zůstala skrytá za fasádami, neviditelná pro kolemjdoucí. Toto dvojí palivo vysněného zakořenění a kruté opuštěnosti vždy pohánělo mé bláznivé toulky, má neúnavná pozorování.

Co se odehrává za kameny?

Kolik budov už jsem si takhle prohlížela! Domy bohatých, domy chudých: na ulici Bienfaisance, ulici Rébeval, ulici Amandiers, bulváru Émile-Augier. Haussmannovské budovy, paneláky, domy z období restaurace nebo ve stylu art deco, budovy, které jinak nikomu nestojí za pohled. Dlouze jsem si prohlížela břidlicové a zinkové střechy, sledovala jsem, jak se jejich šed, tu tmavší, tu světlejší, leskla v dešti, než se rozzářila na slunci, pozorovala jsem vycházející a vycházející lidi, zkoumala letopočty, které někdy stojí na vstupních portálech: 1830, 1892... Tady jsem se dívala na vybledlý nápis na opuštěné zdi: „Domovník vpravo“, „První poschodí“; tam zase na pamětní desku, umístěnou vlevo pod oknem: „Zde žil, zde zemřel“. Pozorovala jsem prádlo sušící se v okně a za okenními tabulemi světlo a závěsy. Světlo zhasíná. Konec představení. Pod vraty se plíží siluety. Učila jsem se nazpaměť telefonní seznamy, snila jsem nad sloupci jmen. Snila jsem o lidech a věcech, o osudech a předmětech

míjejících za fasádami. Snila jsem o rytinách na stěnách, o velkolepých tancích dětí, o jednotvárných gestech, o chvilkách omrzlosti, o uplývajících staletích.

Ve všech těch domech, domech celého města, se zhmotňovalo rozvrstvení mého vnitřního světa, v němž se živé nadšení pro zázračné bohatství francouzského života neoddělitelně proplétalo s niterným vědomím pohromy, jež nastala, a pohrom, které ještě mohou přijít.

Jednoho dne jsem náhodou objevila mapu, kterou nedlouho předtím vypracoval historik Serge Klarsfeld a jeden zeměpisec z Lyonu:* mapu s dětmi, jež byly mezi lety 1942 a 1944 z Paříže odvezeny do koncentračních táborů. Podobnou mapu Paříže jsem nikdy předtím neviděla. Byla poseta různě velkými červenými kolečky znázorňujícími, ve kterých domech a v jakém počtu byly děti zatčeny. Pár jich bylo roztroušeno na levém břehu, na západě Paříže, ale na severu, ve východní části mapy a Paříže, byla kolečka čím dál větší a početnější. Bylo jich tam tolik, že se pod nimi až ztrácely linie ulic.

Když si člověk mapu přiblížil, objevila se jména ulic a na každé nebo skoro každé z nich byla červená tečka. A při ještě větším přiblížení byla vidět jména a věk dětí. Několik adres jsem zadala do vyhledávače. Na ulici, kde vyrostl můj otec a kde dnes žiju, jsem našla jméno chlapce, o němž mi otec vyprávěl. Bydleli naproti sobě, skoro si viděli do oken. Hoch byl stejně starý jako on, bylo mu asi deset. Půjčil mu kožený pásek, který se otci moc líbil. Už neměl možnost mu jej vrátit. Ten příběh mi vyprávěl jako vždy monotónním hlasem, skoro bez emocí, ale bylo mi jasné, že si nepřestává klást otázku, proč zatkli toho chlapce, a ne jeho. A ten pásek? Už si nevzpomínal, co s ním udělal.

Na mapě jsem si vyznačila adresy v 10., 11. a 20. obvodu. Přidala jsem je na itinerář svých procházek a pokračovala ve svých

* Mapa vytvořená Jeanem-Lucem Pinolem na základě údajů shromážděných Sergem Klarsfeldem.

náhodných průzkumech. Chodila jsem od adresy k adrese, od domu k domu. Vzpomínám si na šedou zimní oblohu, na liduprázdnou ulici Rébeval pod parkem Buttes-Chaumont a také na melancholické kouzlo žluté cihlové fasády vily Castel v ulici Transvaal, jejíž jméno sice evokuje sluncem zalité vyprahlé pláně Jižní Afriky, ale která z vrcholku parku Belleville vévodí typicky pařížské krajině.

Každých pár dnů jsem stávala před jednou budovou na ulici Ménilmontant, před další na ulici Deux-Ponts a ještě další na ulici Couronnes a váhala, zda si je zvolit. Snila jsem o domě, který bych prozkoumala jako *terru incognitu*, odshora dolů, od sklepa až po půdu, aby se má posedlost konečně utišila. Bylo jen nutné si vybrat. Nějaký dům. Jeden jediný. Dům, k němuž by mě nic nepoutalo a o němž bych přesto věděla vše. Něco bych o něm natočila a třeba i napsala.

Podnikala jsem výpravy do čtvrtí, které jsem neměla tak prochozené, do ulic, které jsem skoro neznala, až jsem se jednoho dne ocitla na konci ulice Saint-Maur. Je to dlouhá, úzká ulička, jež začíná poblíž ulice Roquette v jedenáctém obvodu a končí kousek od nemocnice Saint-Louis v desátém. Ulička, která propojuje dolní Belleville s horním tokem kanálu Saint-Martin... a která je vlastně úplně obyčejná, ani doopravdy krásná, ani doopravdy ošklivá.

Prošla jsem kolem červené cihlové budovy základní školy. Právě končila výuka. Dveře se rozlétly a jako z voliéry se z nich vyřítily desítky a desítky dětí s asijskými, bílými, arabskými a černými tvářemi. Aktovky se komíhaly v rytmu jejich běhu. Některé se vrhaly do náruče matek, jiné odcházely ve skupinkách po dvou nebo po třech a držely se za ruce. Chvíli jsem se na ně dívala a pak jsem přešla na druhý chodník. Umím si představit, že jsem ten dům mohla minout bez povšimnutí. Ničím nebo skoro ničím nepoutal pozornost, snad jen pootevřenými modrými vraty. Zatlačila jsem do nich a ocitla se v průjezdu, který vedl na dlážděný čtvercový dvůr obehnaný čtyřmi průčelími. V jednom rohu zametal asi čtyřicetiletý muž, nejspíš domovník. Pozdravil mě a pokračoval v práci.

Zvedla jsem hlavu; mezi zdmi domu prosvítal čtverec oblohy. Z okna v pátém poschodí mě mlčky pozorovala nějaká žena. Vrátila jsem se na ulici a ustoupila na kraj chodníku, abych si prohlédla fasádu. Domovník mě následoval. Opřel se o křídlo vrat a zapálil si cigaretu. Zdravil obyvatele domu procházející kolem. Vrhł na mě pohled, který nebyl ani znepokojený, ani zkoumavý, jen zvědavý. Znovu jsem vešla do průjezdu a náhle jsem si řekla, že tohle bude ono: tento dvůr, tyto čtyři budovy. Nedovedu to vysvětlit, ale onoho říjnového dne jsem po dlouhých letech bloudění byla konečně připravená zvolit si místo, jež bude mou zemí zaslíbenou.

Usmáli jsme se na sebe s domovníkem. Vyrázila jsem zpět k avenue Claude-Vellefaux.

Po návratu domů jsem se podívala, která jména jsou na mapě s červenými kolečky uvedena u této adresy. Byla tam jména devíti dětí.

V duchu jsem se vrátila do té úplně obyčejné ulice, do toho úplně obyčejného domu.

Ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod.

Našla jsem svou Ameriku.

Přesuňme se tedy do ulice Saint-Maur, do asi čtyřsetmetrového úseku mezi ulicí Jacques-Louvel-Tessier a avenue Claude-Vellefaux, rovnoběžného s avenue Parmentier a hlavním vchodem do nemocnice Saint-Louis. Najdeme tady tři lékárny, samoobsluhu Franprix, turecké kadeřnictví, africké a polské potraviny, opravnu skútrů, secondhand, čistírnu, pekárnu, dva obchody s mobilními telefony, základní školu z červených cihel, bar Le Balto a několik novějších kaváren nabízejících bio a bezlepkové výrobky.

A skoro přesně uprostřed tohoto bloku stojí obyčejná budova bez pamětních desek i slavných obyvatel, budova jako tolik jiných, nenápadná buňka v pařížské městské tkáni. Kamenné průčelí omítnuté štukovou omítkou, šest poschodí, každé s deseti pravidelně rozmístěnými okny, balkon se zábradlím z tepaného železa táhnoucí se po celé délce pátého patra. Dům, jakých jsou v Paříži tisíce. Zdánlivě bez jakýchkoliv ozdob; zeď vypadá holá, avšak při pozornějším pohledu si lze všimnout kordonových říms mezi patry, ostění oken, vypracovaných nadokenních překladů, zinkových okapů a ze střechy vystupujících vikýřů s trojúhelníkovými frontony. Jsme v samém srdci *neznámé Paříže skromných průčelí*;^{*} není tu nic zvlášť pozoruhodného, a přesto oko takřka mimoděk vnímá uspořádání skoro neviditelných detailů a rozpoznává charakteristický krémově bílý odstín pařížského štku, nabývající v závislosti na světle a denní době nažloutlého nebo namodralého nádechu.

Ve třetím patře je v květináči zapíchnutá francouzská vlajka, v druhém se stařena v županu sklání nad litinovým zábradlím a odkládá pytel na okraj římsy. Když se naše pohledy setkají, rychle

* Tento výraz pochází z úžasné knihy Erica Hazana *L'invention de Paris. Il n'y a pas de pas perdus*, Seuil, Paříž 2004.

ucouvne a schová se za záclonu. Sklopím zrak. Nějaký muž zatlačí do modrých vrat; na místě, kam stejně jako bezpočet lidí před ním položil ruku, odhaluje odlupující se nátěr další barevné vrstvy: modrou, bílou a hnědou.

Na vratech si architekt zjevně dal záležet. Je z nich cítit aspirace na monumentalitu – z jejich výšky, z jejich ornamentů, z toho, jak se spojují s oknem z prvního poschodí v kamenném rámu završeném zdobně provedeným frontonem, napodobující opulenci haussmannovských domů.

U vrat stojí dva kovové patníky, neužitečné pozůstatky z dob, kdy do domu vjížděly koňské povozy a později motorová vozidla. Po obou stranách vchodu jsou obchody s výlohou do ulice: nalevo cestovní kancelář s výkladní skříní vyzdobenou barevnými snímky polynéských pláží, napravo africké potraviny. Domovník je na svém pozorovacím stanovišti, opírá se o křídlo vrat. Je kost a kůže a má na sobě obyčejnou polokošili a džíny. Kouří a mlčky se usmívá. Všichni ho zdraví: obyvatelé domu, kteří vcházejí a vycházejí, nebo i někteří kolemjdoucí. Odpovídá jenom pokynutím ruky nebo úsměvem. Občas si přiloží ruku na srdce. Když v závěsu za jedním z místních vklouzne do domu, očividně mě pozná, ale nechá mě beze slova vejít.

Průjezd je tmavý a chladný. Po obou stranách je lemován žulovými obrubníky, které tvoří jakési chodníčky. Jejich šedá hmota, vrhající okrové odlesky, se místy trochu propadla pod vahou chodidel, jež se o ni opíraly. Když udělám pár kroků vpřed, vidím po pravici domovníckou loži a po levici vchod do budovy A. Vzadu je dlážděný dvůr a čtyři vnitřní průčelí budov pojmenovaných ve směru hodinových ručiček. Budova A je na ulici, budova B vlevo ve dvoře, vzadu je budova C a úplně vpravo budova D.

Vejdu na dvůr mezi rozličné rostliny, květináče a asi patnáct úhledně seřazených jízdních kol. U budovy C navazují na dva „loftové“ byty zahrádky obehnané černým plotem. Lofty, kola i rostliny jsou okamžitě čitelnými ukazateli sociologické identity dvě stě devítky,

neklamnými známkami toho, co máme ve zvyku nazývat, většinou s lítostí v hlase, „gentrifikací“ pařížských dělnických čtvrtí. Tu dosvědčuje také krémová barva omítky, nepřítomnost prádla visícího z oken, barevné světelné řetězy za některými okenními tabulemi a dřevěný stůl s ladicími židlemi v koutě dvora, kde pokouhají dva mladíci s vousy podle poslední módy... Když se však rozhlédnu pozorněji a zvednu oči k nejvyšším podlažím, přece jenom si všimnu třepotajících se košile visících na zábradlí a několika rozbitých oken vyspravených kusy lepenky.

Z budovy B vlevo vyjde nějaká žena. Navzdory vedru je oblečená do tlusté bundy v barvě khaki. Na nohou má roztrhané tenisky a v každé ruce drží dvě igelitové tašky. Mluví sama k sobě, míří si to přímo ke mně a vyráží ze sebe větu za větou. Rozeznám jen pár slov: „do prdele... ty krávo... vypadni“. Chybějí jí zuby. Instinktivně couvnu, ona mě však za stálého křiku mine a odejde průjezdem ven.

„Nic si z toho nedělejte, už jsme tu na ni zvyklí,“ zavolá na mě muž ze zahrádky loftu vlevo. Přistoupím k plotu. Sedí u stolu pokrytého tužkami, štětci a tubičkami s barvou. Vedle něj maluje dívka s kudrnatými vlasy. „Občas huláká na děti, když si hrají na dvoře. Zprvu je to nepříjemné, ale není zlé. Jmenuje se Monique... Bydlí tu už dlouho.“ Holčička, může jí být asi pět, zvedne hlavu a upřeně se na mě zadívá. „Co tady děláš?“ Odpovím něco neurčitěho a neomaleně si prohlížím část bytu viditelnou za prosklenou stěnou. Je tam překrásná otevřená kuchyně jako z obálky časopisu o bydlení. Všimnu si tapety s motivem starobylé krajiny. Holčička mé vysvětlování neposlouchá, znovu se chopila štětců a s pobrukováním je namáčí do sklenice se zakalenou vodou. Nad stolem se ve větru kymácí vzrostlý bambus. Jsem zaskočená a skoro v rozpacích z toho, že jsem se dostala do tak těsného styku s touto intimitou, intimitou vnitřku domu, intimitou mlčenlivého pouta mezi otcem a dcerou, jejich rukou, které malují jedna vedle druhé.

Otec holčičky mi řekne vstupní kód do budovy C vzadu. Vystoupám po dvou schodech ke dveřím a vejdu do nevelké vstupní haly.

Ta díky své dlažbě s okrovými a červenými motivy na první pohled působí přepychově, tento dojem však rázem vyvrací úzké schodiště, zpola zahrazené maličkým výtahem. Do sklepa vedou kamenné schody. Vydám se nahoru. V mezipatře je okno s výhledem na zadní část budovy a na rozlehlou zahradu patřící k modernímu patnáctipatrovému domu, který teď vidím zezadu; vchod se musí nacházet na avenue Parmentier. V zahradě napravo si všimnu proskleného stropu velkého ateliéru.

Mé kroky se rozléhají na dřevěných schodech. V prvním patře se po obou stranách schodiště táhne dlouhá pustá chodba. Na obou krajích je ukončena oknem, za nímž je vidět kamenná zeď, která se vlivem zvláštní optické iluze zdá být téměř přilepená ke sklu. Do chodby vede asi deset dost ošklivých kaštanově hnědých dveří. Jen jedny jsou bílé a pootevřené; strčím do nich nohou. Je to toaleta, patrně dosud používaná. Do zárubně někdo vyryl srdíčko a iniciály. Slyším útržky hlasů za jedněmi dveřmi, zvuk rádia, rachocení výťahu. Jinak je ticho. Před jedno okno někdo položil prázdnou krabici; jednu její hranu protíná paprsek slunce a lepenka se ve světle leskne. Vše se zdá nehybné, jenom pár částeček prachu se tetelí před okenními skly, na nichž ulpěly otisky něčích prstů. Velmi zřetelně vidím také šlápěje obtisknuté v žilkování dřevěné podlahy.

Jak stoupám do vyšších pater, jsou chodby čím dál kratší. Také dveří ubývá a na koncích už nejsou okna. Byty do sebe vstřebaly celé části chodby; dříve samostatné bytové jednotky byly spojeny a některé dveře zazděny. Co bylo společné, stalo se soukromým. Zůstalo tu už jen jedno další společné WC. Celek je podivnou směsicí nového a starého, úpravného a zanedbaného. Místy je nátěr nový, zatímco jinde jsou všechny svrchní vrstvy oprýskané a odkrývají na povrchu omítky rozvrstvení materiálů a barev, které je stejně složité jako na sedimentární hornině. Na jednom místě dokonce ve zdi zeje tak hluboká díra, že lze zahlédnout kus dřevěné konstrukce, jako kdyby se před vámi obnažovala kostra domu.

S touž směsicí se setkám ve všech čtyřech budovách, které toho dne postupně prozkoumám. Ten dům byl zjevně postaven pro chudé. Seznámím se s každou z budov a zapamatuji si jejich charakteristické rysy. Všechny mají stejné kaštanově hnědé dveře s pozlacenými klikami, maličký výtah, dřevěné schodiště a smetanově bílé tapety, místy potřhané a zašpiněné.

Je nicméně poznat, že průčelní budova A je ne-li „nejelegantnější“, pak alespoň nejlépe udržovaná. Horní tabule oken na podestách, obrácených do dvora, jsou vyplněny vitrážemi, jež propouštějí žluté, červené či modré světlo a v závislosti na denní době vrhají kaleidoskopické odrazy buď na stěnu, nebo na stupně schodiště. Chodby tu původně musely být stejně dlouhé jako v budově C, všechny však byly zkráceny a teď jsou v každém patře jenom dva nebo tři byty, s výjimkou šestého patra v podkroví.

Mezi ostatními zvláštnostmi budovy A si všimnu jména Max vyrytého hluboko do zábradlí mezi prvním a druhým poschodím, skupiny rostlin pod okny ve čtvrtém poschodí a starého věšáku se zašlým zrcadlem před dveřmi vpravo v pátém poschodí. Stejně jako v budově C vede do sklepa kamenné schodiště, ale návštěvu vnitřností domu odložím na později. Cítím, že si ji nejprve musím zasloužit: ještě je příliš brzy, nevím toho dost.

Jestliže jsou si obě velké budovy, A a C, které stojí na protějších stranách dvora, podobné jako dvě sestry, pak obě malé, B a D, rovněž stojící proti sobě, jsou jako dvojčata. V obou jsou v každém patře dva byty, ve vyšších poschodích pak občas tři nebo čtyři. V obou je v mezipatrech okno s výhledem na dvůr, ale když vystoupáte do poschodí, proniká k vám denní světlo jenom dvěma úzkými štěrbinami vyhloubenými vysoko ve zdi. Tato obdélníková, zamřížovaná okna, připomínající střílny, skýtají pohled na změt pařížských střech; a pokud se zadíváte z budovy D severovýchodním směrem, můžete v zadním plánu rozeznat čáru avenue Claude-Vellefaux a ve velké dálce siluetu baziliky Sacré-Cœur.

V jednom patře se za otlučenými dřevěnými dveřmi skrývá záchod z litiny, který pochází nejspíš ze začátku 20. století a nyní je mimo provoz. Nahoře na dveřích si všimnu starého, zpola roztrhaného oznámení, které je skoro nečitelné až na nadpis vytištěný velkými černými písmeny: „NÁJEMNÍKŮM DOMU Č. 209!“ Vývěska je zřejmě ze sedmdesátých let, a jak matně pochopím, týká se zchátralosti domu, kladené za vinu nedbalosti majitele. Zatímco se ji snažím rozluštit, bouchnou dveře a na schodiště vběhne mladý pár, chlapec a dívka. Drží se za ruce a stěží mi věnují pohled, mě však jejich bezstarostné brebentění vyruší a dlouho poslouchám, jak se na schodišti rozléhá ozvěna jejich hlasů a kroků, dokud se neztiší v slabý šum a v budově se opět nerozhostí ticho. Ovšem ticho prostoupené lidskou přítomností.

Jako průzkumník, který provádí první obhlídku nově objevené země, aby vymezil její kontury, se zběžně seznamuji se svým novým královstvím. Zatím se nicméně pohybuji bázlivě, trochu jako zlodějka, neboť vím, že tu stále jsem pouhým vetřelcem. Proto se po návratu na dvůr ovládnou a neprohližím si dlažbu příliš důkladně. Stejně jako sklepy si ji nechávám na později. Letmo a jakoby nic však pochyťám všemožné detaily. Vidím, jak do budovy D vpravo vchází babička, za níž hopká vnouček; opět se objeví „čarodějnice“, tentokrát mlčky a bez igelitových tašek, a vrátí se k sobě do vchodu B; a ke vchodu C míří přes dvůr stařec se zvláštní ušankou na hlavě.

Všimnu si také, že jedno okno domovnického bytu je obrácené do dvora. Je za ním kuchyně, kde se právě činí nějaká žena, zřejmě domovnickova manželka. Oknem vidím, jak pilně umývá, krájí, uklízí. Zamává na procházející babičku a to gesto mi svou radostnou domáckostí připomene film Françoise Truffauta *Rodinný krb*. Antoine Doinel, chlapec z filmu *Nikdo mě nemá rád*, nyní už dospělý, si na dvoře domu, kde bydlí se svou mladou manželkou, ztvárněnou Claude Jadeovou, otevře stánek s květinami a divák má dojem, že celý film je pro režiséra jen záminkou k tomu, aby zmapoval tento mikrokosmos dvora, kde defilují mezi jinými servírka nymfomanka,

tajemný kouzelník nebo malá houslistka, neboť Truffaut, výrostek z ulice Navarin, dobře věděl, že pokud člověk chce zachytit unikavé každodenní hemžení, polapit je a vybudovat z něj hmatatelnou stavbu paměti, potřebuje k tomu přesně vymezený rámec, zřetelně ohraničené místo.

V průjezdu stojí domovník před svou lóží. Od otce malé umělkyně jsem se dozvěděla, že pochází z Maroka a jmenuje se Mohammed. Na zdi naproti němu jsou poštovní schránky; dlouho si pročítám asi třicet jmenovek s francouzskými, srbskými, arabskými a anglickými jmény, jejichž nositelé žijí v budově A.

Pro začátek tu jsou jména.

3

BAUM Adolphe (16 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BAUMOVÁ Marguerite (14 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BLUMENTHAL Joseph (17 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
BURACZYKOVÁ Simone (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
GOURA Bernard (15 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMAN Albert (10 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
HASSMANOVÁ Hélène (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZPAJZER Bernard (7 let) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod
SZULC Daniel (3 roky) – ulice Saint-Maur č. 209, 10. pařížský obvod

O bývalých nájemnících dvě stě devítky zatím nevím nic dalšího – znám jen těchto devět jmen dětí, která jsem našla na mapě s červenými kolečky. Adolphe, Joseph, Bernard, Albert... Jistě chodili do základní školy přes ulici. Bývala to chlapecká škola. Daniel Szulc ne, ten byl ještě na chození do školy moc malý. Jeho jméno a jméno Josepha Blumenthala jako jediná znějí trochu biblicky; ostatní jsou jaksepatří francouzská. Devět dětí deportovaných z jediného domu je hodně, ale vlastně mě to číslo nepřekvapuje: dvě stě devítka je velká, i když zatím přesně nevím, kolik nájemníků tu bydlelo. A především ulice Saint-Maur ležela v samém srdci *jidišlandu* – tvořeného čtvrtí Belleville, 11. obvodem, čtvrtí Le Marais a severněji 10. a 18. obvodem –, kde se v třicátých a čtyřicátých letech usadilo mnoho židovských přistěhovalců z východu. Rodiče Adolpha, Simone a Daniela nejspíš přijeli do Paříže právě v těchto letech a byli to řemeslníci nebo drobní obchodníci, krejčí, postřihovači nebo kožešníci. Určitě mluvili jidiš a neuměli moc dobře francouzsky. Byla dvě stě devítka jejich první adresou ve Francii, v Paříži? Kdo byli jejich sousedé? To je úplně první etapa: najít jména, od nichž bych mohla vyjít, až budu rozhazovat síť.

Jenže jak zalidnit dům jmény? Pořádně nevím, odkud začít a kde hledat...

Pro mou přítelkyni Claire Zalcovou, historičku a autorku vynikající práce o mikrohistorii likvidace evropských Židů, která se hluboce otiskla do mých úvah i představivosti, jsou tyto otázky denním chlebem. Poradí mi, ať prostuduji údaje ze sčítání lidu, která se v Paříži prováděla dům po domu od roku 1926. Poté se opakovala každých pět let, než tento rytmus přerušila válka. Poslední sčítání před válkou proběhlo v roce 1936 a další následovalo až roku 1946. Sčítací archy jsou uloženy v Pařížském archivu (*Archives de Paris*), velké moderní budově vklíněné mezi bulvár Sérurier a silnici městského okruhu nedaleko stanice Porte des Lilas.

Nedají mi do rukou papírové registry, jsou příliš těžké a poničené. Byly digitalizovány. Jsem trochu zklamaná, že mi byl odepřen kontakt s křehkou hmotou archivu. Na počítači listuji stránkami s údaji o obyvatelích z celé ulice Saint-Maur. Zaměřuji se zvláště na sčítání z roku 1926. Krasopisné písmo je někdy obtížně čitelné. Až po chvíli mi dojde, že každý řádek seznamu je přímým odrazem pohybu sčítacích komisařů, kteří při přechodu z jednoho domu do dalšího zůstávali na stejném chodníku, což vysvětluje, proč jsou všechna lichá čísla seřazena za sebou. Přelétnu č. 201, potom č. 203, 205, 207 – a konečně se přede mnou vynoří ulice Saint-Maur č. 209.

Sčítací komisaři stejně jako já stanuli před modrými vraty s modrou smaltovanou cedulí, na níž je bílými číslicemi napsáno číslo 209; stejně jako já vešli do průjezdu. A opět stejně jako já museli nejprve potkat domovníka, respektive domovnici. V roce 1926 to byla vdova jménem Louise Diveriyová, která se narodila v Paříži roku 1880 a žila s pětadvacetiletou dcerou Raymonde. O pět let později, v roce 1931, ji vystřídali manželé Henri a Lisa Poulainovi, také pařížští rodáci. Henri je evidován jako zaměstnanec pana Laueffera, což byl asi majitel nebo správce domu. A konečně v roce 1936 je domovnicí jistá Yvonne Massacréová, jejíž znepokojivé jméno zní jako předtucha.

Sčítací komisaři vystoupali po schodišti budovy A a zaklepali na dveře v prvním patře. Tak postupovali dál a dál, dokud neobešli všechna poschodí, všechny budovy, celý dům. Pořadí jmen na seznamu, který sestavili, je nedocenitelným, byť ne zcela spolehlivým místopisným ukazatelem, umožňujícím určit polohu bytů a zjistit, kdo s kým sousedil. U každých dveří se komisaři ptali na počet osob v domácnosti a zapsali si jejich jméno a příjmení, místo narození, národnost, rodinný stav a povolání. Procházím domem spolu s nimi a postupně se nám otevírají dveře 180 bytů, v nichž žilo 323 obyvatel v roce 1926, 351 v roce 1931 a 337 v roce 1936.

Bydlí tu rodilí Pařížané i mnoho nově příchozích ze všech koutů Francie včetně Alžírsko. S každým dalším sčítáním přibývá cizinců: je tu pár Italů, Rumuni, dva Belgičané, Rus, Turkyně, Mexičan, který si vzal Španělku, a s postupujícími roky také čím dál více Poláků, nejspíš vesměs Židů, i když vyznání není nikde uvedeno. V roce 1936 tvoří cizinci celkem skoro třetinu obyvatel domu.

Všichni tito lidé, přirozeně nájemníci, žijí v jediném pokojíku. Vzácněji ve dvou... Je to dům prostých lidí. Mezi lety 1926 a 1936 tu podle údajů ze sčítání bydleli zaměstnanci pošty, obchodního domu Le Bon Marché, prefektury či železnice; skladník, dvě písařky, stenotypistka v obchodním řetězci Les Magasins Réunis, pokladní, účetní, pokojská, tajemník v deníku *Le Petit Parisien*, kotlář, zedník, cementář, truhlář, lepenkářka, zlatotepec, pekař, řezník, kovář, mechanik, cukrář, šofér, zrcadlář, zlatník, dva městští strážníci... Klempíř, parketářka, taxikář, typograf, pozlacovač, smaltářka, leštička, kuchař, květinářka, formířka, montérka, strojnice, modistka, švadlena, postřihovač, pletaři, drátenice, perforatérka, koželuhové, obkladač, sešívači, parukářka, ozdobnice, spousta krejčích, kožešníků a tiskařů, kloboučník, čalouník, tapetář, číšník v kavárně Larache, malíř, předváděč laterny magiky nebo komorník v hotelu Rochester. Dále pěvkyně Germaine Decausseová, narozená v roce 1893 v Eure, obchodník s vínem jménem Gabriel Maurane a učitelka Yvette Deschampssová, narozená v roce 1904 v Dordogne.

V těchto maličkých bytech je poměrně málo dětí. S výjimkou několika velkých rodin nanejvýš jedno nebo dvě na rodinu. Většina párů je sezdaných, ale jiné žijí na hromádce, jako Korsičan Sébastien Nicolai a alžírská rodačka Marie Albertiniová anebo pletačka Clémence Berthelotová a o osm let mladší dílenský mistr Henri Leleu. Více pozornosti věnuji těm, kdo žijí sami, jako je Amédée Boulange, předváděč laterny magiky, jemuž bylo v roce 1936 už 70 let, pěvkyně Germaine Decausseová, vdova Marie Badierová, narozená v roce 1856 ve Švýcarsku, bez povolání, anebo Pauline Bricotová, narozená roku 1855 v Paříži, rovněž bez povolání.

Představuji si je osamocené v jejich pokojících. Každé jméno, každé příjmení, každé povolání, každý letopočet vyvolává k životu siluetu, nezřetelnou tvář; ze sebemenšího detailu se rodí mlhavé výjevy. Procházel se předváděč laterny magiky ulicemi 10. obvodu v doprovodu flašinetáře a vyvolával: „Laterna magika, jedinečná podívaná!“, načež vyskočil na svůj vůz a udělal představení pro každého, kdo projevil zájem, jak bývalo zvykem? A kde mohla Germaine Decausseová uplatňovat své pěvecké nadání? Hledám její jméno v programech několika koncertních sálů, leč marně. A co Pauline Bricotová, která se objevuje v roce 1926, ale v následujících sčítáních její jméno mizí – přestěhovala se, anebo mezi lety 1926 a 1931 zemřela o samotě ve svém podkrovním bytě jako postava nějakého Zolova románu?

U některých obyvatel sleduji společenský vzestup či změnu sociálního postavení. Pierre Menacé je v roce 1926 pekárenským dělníkem a žije se svou ženou Louise a dvanáctiletým chlapcem André. V roce 1936 tu jsou pořád, ale Pierre už není dělníkem, nýbrž živnostníkem a syn André se stal truhlářem. Všimám si jmen obchodníků, která se ve sčítáních opakují: hostinský Maurane, Auverňan; hokynářka Haïmoviciová, Rumunka.

Není snadné proklestit si cestu tím davem, jenž se vynořuje ze seznamů přímo uprostřed sálu pařížského archivu z 21. století. Tolik jmen, dat a představ... Kolikrát se asi potkali na schodišti? Kolikrát

si vyměnili pohledy z okna do okna? Jak zachytit alespoň drobounkou kapičku života, kapičku citu, která se možná zázračně vydělila z nezřetelného tkaniva každodennosti a uchovala se až do dnešních dnů, kde ji najít, abych se jí mohla osvěžit?

Vlastně ani nevím, co přesně hledám, natož co bych mohla najít, zatímco procházím ty soupisy, až se mi z nich klíží oči, bolí mě záda a jména se mi míhají v hlavě navzdory mým pokusům racionálně je utřídit podle povolání, původu nebo polohy bytů. Zatím je to jen zmatený šum, jakýsi smíšený sbor, v němž bych chtěla zaslechnout nejprve jeden, pak dva, pak desítky hlasů, které by najednou vynikly tak zřetelně, jako když se v partituře symfonického orchestru rozezní, zprvu slabě a poté pevněji, melodická linka flétny nebo hoboje.

Pro začátek se pokusím tuto masu porovnat s mým úplně prvním seznamem, seznamem dětí. Začnu u sčítání z roku 1926.

Buší mi srdce, když se přede mnou objeví první jméno: GOURA.

Jsou tři. Manželé Isaak a Segal se narodili v Polsku v roce 1886 a 1889. Žije s nimi také Beila, Isaakov otec, narozený roku 1859 rovněž v Polsku. Isaak je truhlář. Ve sčítání z roku 1931 se kupodivu data narození změnila: Isaak se nyní narodil v roce 1882 a jeho žena, která už se nejmenuje Segal, ale Léa, v roce 1888. Hned na začátku zjišťuji, jak nestálé jsou tyto údaje, které uvádějí samotní dotazovaní, a které tedy závisejí jen na jejich dobré vůli – stejně jako na lepším či horším sluchu a větší či menší kreativitě sčítacích komisařů. Pravopis kolísá, zejména u těchto podivně znějících cizích jmen. Paní Gourová si podle všeho po pár měsících strávených v Paříži uvědomila, že Léa zní francouzským uším lépe. Isaakov otec Beila už v roce 1931 evidován není. Vrátil se do vlasti? Zemřel? Zato se teď objevuje dítě z mého seznamu, malý Bernard: narodil se prý v Paříži v roce 1929. Tedy v domě Saint-Maur č. 209. Rodina tu pořád je i v roce 1936. Určitě bydleli ve vchodu A, v budově s barevnými vitrážemi, snad někde mezi třetím a šestým patrem, protože jim předchází asi dvacet jmen.

Asi o padesát jmen níže, zřejmě v zadní budově C nebo v budově D vpravo, narazím na Baumovy a pak Bourachieovy, což je francouzská verze jména Buraczyk...

Rodiče Adolpha a Marguerite Baumových, Adolphe starší a Marie, žijí v domě už v roce 1926, zatímco děti se objevují až roku 1931: první se přitom narodilo už v roce 1925, druhé pak o dva roky později. Jméno jejich otce, Adolphe, se ve sčítání z roku 1931 změnil na Abraham. Z jejich matky, která se v roce 1926 jmenovala Marie, se stane Mariem, to znamená Myriam. Adolphe/Abraham je krejčovský dělník, Marie/Mariem švadlena.

Simone Buraczyková a Marguerite Baumová jsou jako dvojčata: i Simone se narodila roku 1927. Obě rodiny určitě bydlí v sousedních bytech, protože na sčítacích arších vždy následují po sobě. Simone má bratra Julesa/Jandela, jenž se stejně jako jeho otec Lazare narodil v Polsku. Matka pochází z Rumunska. Zřejmě emigrovali po narození Julesa/Jandela, který v roce 1936, kdy mu je šestnáct, už pracuje jako knihvazač.

První stopu Josepha Blumenthala a jeho rodičů nacházím v roce 1936. Všichni tři pocházejí z Polska. Joseph se tam narodil roku 1936. Jeho otec Mordka je podomní obchodník. Všímám si, že v sousedních bytech bydlí rodina pekaře Pierra Menacého, jehož jméno mě zaujme, rodina Ossmannových, dalších polských přistěhovalců, a konečně typograf Léon Gardeblé se ženou Marií.

Pokud jde o malého Daniela Szulce, který se podle mých výpočtů narodil v roce 1939, ten byl roku 1936 ještě na houbách, jak se říká. Jeho rodiče, Mordka a Szandla (tady se sčítací komisaři museli zapotit...), se živí manuální prací: on je klenotník, ona mechanika.

Zato po rodičích sourozenců Hassmanových a Bernarda Szpajzera není nikde ani stopy. Museli se do dvě stě devítky nastěhovat až po roce 1936.

Mou pozornost upoutají Diamantovi, jediná velká rodina v celém domě. V roce 1926 jich je sedm. Dva rodiče: kráječ usní Abel a jeho žena Rachel. Tři starší dcery se stejně jako rodiče narodily v Polsku,

kdežto oba synové až v Paříži. Jména se mění: z nejstarší dcery Sary se stane Suzanne, z Frajdy Fernande. Naopak oba Pařížánci se jmenují rovnou Isidore a Georges. Nejmladší dcera dostala jméno Odette a narodila se v roce 1930. Podle posunů v seznamech lze odhadnout, jak se rodina v rámci domu stěhovala. Nejprve bydleli v zadní budově vedle jednoho z městských strážníků, Louise Migeona. Poté přesídlili do vchodu A, zřejmě do prvního nebo druhého poschodí, kde jejich sousedy byla rodina Henriho Troadeca, účetního původem z Finistère.

Jak se dokázala osmičlenná rodina vměstnat do dvou malých pokojíků? Už jen tím, že si kladu tuto otázku, že se z čistě praktického hlediska zamýšlím nad tím, jak mohlo šest dětí a dva rodiče spát vedle sebe v bytě o rozloze asi 20 m², opouštím svět seznamů a začínám slyšet hlasy. A jestliže je tolik toužím slyšet, pak nikoli proto, abych splnila nějakou abstraktní „povinnost vzpomínat“ – už sám ten výraz mě popuzuje – ani abych objasnila nějakou rodinnou záhadu, nýbrž mnohem prostěji a také sobečtěji proto, aby byly mými neviditelnými průvodci na cestě životem. Vroucně věřím, že tato cesta je méně krušná, jakmile je obklopena šepotem a siluetami – třeba i obyčejnými a neznámými – zalidňujícími tato místa, kde se, dívá-li se člověk celýma očima, občas stírají hranice věků. A právě toto pouto s těmi, kdo tu byli před námi a kdo tu budou po nás, toto pohyblivé, nezničitelné pouto, jež se nezakládá ani na úctě, ani na nostalgii, nýbrž na samotné životní síle, se umíněně snažím vytvořit.

Ještě téhož večera pokračuji v pátrání na internetu, který je nezbytným pomocníkem oné iluzorní moderní posedlosti, jejímž projevem je svým způsobem i moje hledání: víry, že nic a nikdo není nedosažitelný. Náhodou učiním nový objev, když narazím na úryvek z knihy o dětech ukrývaných za války. Jistý Charles Zelwer v něm vypráví o tom, jak 16. července 1942, v den velkého zátahu na Židy, prchal z ulice Saint-Maur č. 209, kde žil s rodiči. Oko mi velmi rychle padne na jedno ze jmen, která zmiňuje: jméno paní Massacréové, domovnice uvedené ve sčítání z roku 1936. Byla pořád domovnicí i za okupace.

Paní Massacréová tedy není pouhé jméno v registru, neurčitý stín v průjezdu... Ihned se začnu pít po telefonním čísle Charlese Zelwera. Po několika pokusech ho nakonec najdu v Orléansu. Navzdory večerní hodině mu zavolám. Zvedne to, a když mu vyložím důvody toho pozdního telefonátu, nezní ani moc překvapeně. Stačí, když pronesu slova „ulice Saint-Maur“, a ta zafungují jako zaklínadlo. Charles je prvním bílým oblázkem na cestě. Nechce se mnou mluvit po telefonu a navrhne, abychom se raději setkali osobně. O pár dnů později na mě čeká na nádraží v Orléansu, stojí sám na nástupišti a vypadá mladší a také čilejší, než jsem si ho představovala. Autem mě proveze podivně liduprázdnými ulicemi, jejichž ticho kontrastuje s ustavičným ruchem ulice Saint-Maur. Usadíme se v rozlehlé moderní kavárně, rovněž liduprázdné, která se podobá letištní jídelně. Za velkými prosklenými stěnami se zvolna vine řeka Loira.

Charlese tato jemu dobře známá podívaná nechá lhostejným a hned se ujme slova: narodil se v roce 1940 v ulici Saint-Maur č. 209 a až do roku 1967 žil se svými rodiči, Židy původem z Polska, v budově C vzadu ve dvoře, ve třetím poschodí vlevo. Všichni tři

bydleli v pokojíku o rozloze 12 m², z jehož okna byl výhled na zadní část domu na avenue Parmentier. Jeho otec, odborář a komunistický aktivista, byl taxikářem. Matka pracovala jako „dokončovatelka“ v židovské výrobě dámských oděvů. Dokončovatelky, vysvětluje Charles, jsou dělnice specializující se na podšívání a přešívání.

„Od doby mého dětství až do okamžiku, kdy jsem se z domu v roce 1967 odstěhoval, se na jeho vzezření nic nezměnilo. Všude vládla šed', fasády byly černé. Z našeho bytu byla vidět střecha továrničky, jejíž okna byla za války kvůli zatemnění zamalována modrou barvou. A modrá zůstala až do mého odjezdu v roce 1967. Vzhled domu neprozrazoval žádný přerýv mezi válečnou a poválečnou érou. Dodnes si vzpomínám, že jsem jako malý měl živý pocit, že bydlím na hrozně starém místě.

Obyvatelé platili směšně nízké nájemné, a tak majitelé zanedbávali opravy. Toalety byly na chodbě a dodnes si vzpomínám na noviny pověšené na hřebíku, které sloužily jako toaletní papír. Představa, že budu muset jít na záchod, mě děsila, zvláště v noci: všude byla tma, protože domovník vypínal elektřinu v deset hodin večer. Po desáté člověk musel chodit poslepu. Vedle toalety byl také vodovodní kohoutek a plynoměr, do něhož se vhazovaly mince. Náš pokoj byl maličký. Byla tam dvě lůžka, mých rodičů a moje, a stůl, na němž moje matka šila, loupala brambory a vařila. A já na něm dělal úkoly... Byly to nuzné podmínky, ale to jsem vnímal jen ve srovnání s tím, jak asi žily jiné děti. Až když jsem měl kamarády z avenue Parmentier, kteří měli lepší bydlení – v domech buržoaznějšího rázu, se záchodem v bytě –, doopravdy jsem pochopil, že žijeme v domě pro chudé.“

Charles si s ohromující přesností vybavuje sousedy z doby těsně po válce: paní Cognardovou, sousedku z patra, která žila se svou němou sestrou; Roberta Dinenceaua, „bývalého kolaboranta“, který bydlel v pátém patře a mlátil svou ženu Ginu; paní Mathilde, starou lepenkářku, jež vyráběla kartonové podložky a malovala olověné vojáký. „Moc rád jsem ji sledoval při práci. Měla malého křečka,

s nímž byla velká zábava. A pak se po ní najednou slehla zem. Byla nalezena mrtvá ve svém bytě. Zřejmě jí přestali dávat práci, už neměla žádné vojáčky, které by mohla malovat, a umřela hladu. Vzpomínám si také na jistou paní Germaine, která říkala, že kdysi byla operní pěvkyní. Skončila jako alkoholička.“

V této paní Germaine poznávám Germaine Decausseovou, zpěvačku, jejíž jméno jsem našla na sčítacích arších, a podobně jako v případě domovnice paní Massacréové mám pocit, jako by se díky tomuto vtělení, byť letmému, náhle zázračně zjevila přímo uprostřed té prázdné kavárny, kde teď u stolů sedí jenom číšníci, aby se naobědvali před polední směnou.

Svým hlubokým, znělým hlasem Charles překotně popisuje podrobnosti ze svého mládí ve dvě stě devítce: neustálý hluk šicích strojů, linoucí se z oken početných židovských krejčích v budově C, frustraci dětí, jimž domovnice po válce přísně zakazovala hrát si na dvore, komunistický aktivismus svých rodičů a jiných nájemníků, například paní Corraziniové a Léona Gardeblého z budovy B – ti všichni byli členy téže stranické sekce, sekce 10. obvodu.

„Neděli co neděli jsem prodával deník *L'Humanité* na rohu ulic Saint-Maur a Jacques-Louvel-Tessier. V padesátých letech byla atmosféra trochu napjatá: rodiče mi říkali, že bychom neměli chodit k lidem domů a že bude lepší držet jazyk za zuby. Komunisté tehdy byli přesvědčeni, že stranu zakážou. Připadali si pronásledovaní, skutečně si mysleli, že budou muset přejít do ilegality. Protože jsem každou chvíli chodil k sousedům poslouchat rozhlas, rodiče mi nakonec koupili elektronkové rádio, abych ho mohl poslouchat doma spíš než u cizích.“

A co válka? Mluvalo se v padesátých letech o válce?

„Ne, to bylo tabu, nikdo o ní nemluvil. Nebo jen v mlhavých narážkách: *Ach, to nebyla žádná sranda, nebylo co jíst*. Říkaly se banality, ale ne konkrétní věci. Nemluvili o ní dokonce ani Židé, kteří v domě žili. Lidé mlčeli jako hrob, i pokud leccos věděli. Já jsem věděl jen to, že jsem byl za války schovaný. Ale schovaný před čím? A proč? To

byla záhada, patřilo to ke všemu tomu harampádí. V mládí jsem byl jako slepý, nic jsem nechápal.“

To slovo „harampádí“ mě zaujme a zeptám se, co přesně tím myslí. S odpovědí si dá chvíli na čas a já si zatím všimnu, že jeho plachý, nejistý úsměv v sobě pořád má cosi dětského. Jakmile se však opět rozpovídá, upřeně se na mě zahledí a už ze mě nespustí oči.

„Šestnáctého července 1942 mi bylo skoro 18 měsíců. Spolu s rodiči jsme utekli z domu Saint-Maur č. 209 a potom jsem byl asi dva roky schovaný bez nich. V roce 1944 si mě vzali zpátky a vrátili jsme se do dvě stě devítky, do téhož pokoje, který jsme předtím opustili. Byly mi čtyři roky. Rodiče však se mnou nikdy nemluvili o tom, co se během těch dvou let dělo, o realitě našeho odloučení. A já jsem všechno zapomněl, byla to naprostá amnézie. Byl jsem držitelem čehosi, co ve mně bylo uloženo a co jsem nebyl schopen pochopit: něco jsem v sobě cítil, ale nedokázal jsem to pojmenovat ani definovat. To je to, čemu říkám ‚harampádí‘.

Jednoho dne, to bylo v roce 1950 a mně bylo deset let, jsem zrovna byl v našem bytě či spíše v našem pokoji, když jsem si zcela mimoděk na něco vzpomněl. Ležel jsem na svém malém lůžku hned u okna a snil jsem s otevřenýma očima. V mysli se mi vynořovaly obrazy, gesta, situace, ale nedokázal jsem je nikam zařadit. Zeptal jsem se proto matky: ‚Vzpomínáš si, jak jsem jednou ležel v postýlce, někdo zaklepal na dveře a vy jste neotevřeli?‘ Matka byla trochu zmatená, protože jí to nic konkrétního nepřipomínalo. Potom jsem řekl otci: ‚Byl jsem ve vaší posteli.‘ Všechny ty obrazy, ty vize ve skutečnosti odpovídaly tomu, co se dělo při razii – jak jsem pochopil, když jsem svůj bdělý sen vyprávěl rodičům. Když se totiž 16. července 1942 ozvalo zaklepaní na dveře, matka mě zvedla z kolébky a odnesla do své postele. Potom mi zřejmě – na to už si nevzpomínám – dala do pusy bonbon, abych nekřičel. A já byl moc šťastný, že jsem s matkou v posteli, kam jsem normálně nikdy nechodil, kam jsem neměl právo chodit, a uchoval jsem si vzpomínku na tento pocit štěstí. Taký se

mi vybavilo, že v určitý okamžik matka řekla: ‚Jsou pryč‘, načež můj otec – živě jsem před sebou viděl červenou vestu, kterou měl tenkrát na sobě – zavelel: ‚A teď zdrháme.‘ Dál jsem líčil svůj bdělý sen a řekl jsem otcí: ‚A pak jste si rozstříhali oblečení.‘ Což mu skutečně něco připomnělo, totiž že nůžkami odstříhli a odpárali žluté hvězdy, které měli na oblečení, aby mohli vyjít ven a utéct z dvě stě devítky. Nakonec mě schovali na předměstí; sami se taky skrývali a možná mě během těch dvou let jednou nebo dvakrát navštívili. Teprve v roce 1944 jsme se mohli společně vrátit do ulice Saint-Maur. Ale když mě v roce 1942 rodiče opustili, zhroutil se mi svět. Když si pro mě opět přišli, jen obtížně se zase obnovoval. A vlastně si nejsem jistý, jestli se někdy skutečně obnovil.“

Charles se náhle odmlčí. Kavárna se pozvolna zaplňuje. Zůstávám zticha; zapůsobilo na mě, jak se v Charlesově vyprávění traumatická vzpomínka na útěk, který předcházela opuštění, osamělosti a nesmírnému zmatku, o mnoho let později vynořila s takovou silou a přesností právě na tom místě, kde k události došlo. Jako kdyby ten pokojík o rozloze 12 m² v budově C, třetí patro vlevo, uchovával vjemy a vzpomínky malého Charlese: samozřejmě hrůzu, ale také vzrušení z toho, že mohl *díky* tragédii sdílet postel své matky. A především jako kdyby se i sama paměť musela „ubytovat“, aby se mohla znovu rozvinout mezi čtyřmi zdmi a oživit protikladné pocity (nesmírný strach i štěstí), jež Charles kdysi zakusil a jež byly posléze pohřbeny pod tíhou mlčení a zvyku.

„Pokud jde o domovnici, paní Massacréovou,“ pokračuje Charles, „přímo na ni si nevzpomínám. Zemřela na infarkt při osvobození Paříže, ale rodiče říkali, že jí svěřili klíče a nábytek a že se jim po válce všechno v pořádku vrátilo. Jak jsem vyrozuměl, a říkal to i Chapiseau, jeden z našich sousedů, paní Massacréová ukrývala mnoho lidí v prázdných bytech, falšovala seznamy nájemníků, aby se o nich nedozvěděla policie, a dokonce některým z nich chodila nakupovat... O moc víc detailů už nevím. Lidé nikdy nechtěli mluvit příliš konkrétně... Snad by vám mohla víc říct Odette.“

Odette? To jméno je mi povědomé, ale už nevím proč. Asi jsem na ně narazila při listování sčítacími archy.

„Žije v Izraeli. Jmenuje se Odette Kozuchová. Za svobodna se však jmenovala Diamantová. Strávila ve dvě stě devítce celou válku. Bydlela v budově A v prvním patře, hned nad domovnickým bytem. Už jí musí být 85 let.“

Odette Diamantová! To je přece nejmladší dcera té velké rodiny, která mě upoutala, rodiny s šesti dětmi. Je pořád naživu, dokonce ji můžu zavolat: Charles, jenž s ní zůstal v kontaktu, mi dá její číslo.

Často se mi zdává jeden sen. Není kdovíjak zvláštní, naopak mám pocit, že je docela běžný. Jsem v bytě, který znám. Vtom si všimnu, vedena nevímjakou intuicí, že v rohu místnosti, kde se nacházím, jsou dveře, jež jsem nikdy předtím neviděla. Otevru je a pochopím, že existuje celá další část bytu, často nesmírně rozlehlá, o níž jsem neměla tušení. Užasle a radostně začnu přecházet po tomto nově objeveném území a ptám se sama sebe, jak mohlo tak dlouho unikat mé pozornosti. Tyto dveře vedoucí do míst, která nepatří k prostoru každodennosti, a přesto na něj vskrytu navazují – přesně do takových dveří vcházím ve chvíli, kdy se dozvím, že nejmladší dcera té velké rodiny je dosud naživu a mohu ji zavolat, budu-li chtít. Tento pocit budu během svého pátrání zakoušet často. S každým dalším jménem, s každou novou etapou otevřu skryté dveře a vstoupím do dříve neviditelných míst, která existují jakoby paralelně k tomu, co jsem pokládala za přítomnou realitu, a přesto do ní zapadají jako dílky puzzle.

Charles mě doprovodí zpátky na nádraží. Když dojdou ke vchodu, otočím se směrem k parkovišti a spatřím ho, jak stojí u svého auta. Neurčitě na mě zamává a mě opět zarazí ta dětskost, jež přetrvává v jeho chování a pohledu, dětskost, s níž vzpřímeně a bez hnutí čekal, než odejdu. Velké, smutné, skoro osmdesátileté dítě.

Připomene mi mého otce, který v den razie rovněž se svými rodiči uprchl z bytu, kde dnes žiju. I on se schovával na pařížském předměstí a rodiče si ho opět vzali k sobě po osvobození. Ve srovnání